

Hoe serieus nemen we kennis? (4)

Weg met die cijfers in het onderwijs!

PIETER HILHORST

Hoe meer je weet, hoe meer je weet wat je niet weet. Dat kan leiden tot bescheidenheid. Vaker inspireert het daarentegen tot een driftig vervolg van de speurtocht. Niet voor niets is de standaardaanbeveling van veel beleidsonderzoek dat meer onderzoek nodig is. Zo is het ook met het testen van leerlingen. De afgelopen jaren is het belang van de CITO-score toegenomen. Voor een leerling die zijn CITO verknalt, blijven de deuren van veel middelbare scholen gesloten. Ook de kwaliteit van scholen wordt meer en meer afgemeten aan de gemiddelde CITO-score. De uitslagen worden immers openbaar gemaakt. Een slechte gemiddelde score kan toekomstige ouders afschrikken. Hoe groter het belang van de toets, hoe groter de twijfel. Want wat meet de CITO-score nu helemaal? Komt in de score de kwaliteit van de school tot uiting of de kwaliteit van de opvoeding en het opleidingsniveau van de ouders? Het antwoord op deze vragen ligt voor de hand. Er moet een nulmeting komen. Dan kan de voortgang per kind worden vastgesteld en zo de vorderingen van de school worden gemeten. Deze entreetoets voor kleuters is jaren geleden al voorgesteld door staatssecretaris Nietenbos. Nu heeft het nieuwe kabinet dit oude plan weer van het spinrag ontdaan.

De vorige keer is het plan gesmoord, na een advies van de ontwikkelingspsycholoog D. Kohn-

Over de auteur Pieter Hilhorst is publicist en columnist van de Volkskrant.

Foto Fotop

stamm. Kinderen van vier jaar laten zich volgens hem niet zo makkelijk toetsen. Ze kunnen nog niet schrijven en rekenen, dus moet je op een andere manier hun vaardigheden testen. Bovendien zijn hun prestaties nog weinig constant. De uitslag van de test op de ene dag kan zo flink verschillen van de test op een andere school. Als een kind toevallig naar de w.c. moet is dat dodelijk voor de concentratie. Kohnstamm stelde bovendien dat de test niet kan worden afgenomen door de leerkracht. Die heeft immers een belang bij de uitslag van de test. Hoe slechter de leerling bij de entreetoets scoort, hoe groter de toegevoegde waarde van de school lijkt. Hij berekende dat een toets minstens acht miljoen euro zal gaan kosten. Deze bezwaren waren destijds reden om het de plannen op te bergen in een diepe la.

Dat het kabinet ze nu weer uit die diepe la heeft opgedoken alles te maken met de wens van de regering om scholen te kunnen afrekenen. Het past in het streven naar een bedrijfsmatige overheid. In deze visie op de publieke sector is de overheid een opdrachtgever en zijn publieke instellingen als scholen aannemers. De overheid bepaalt wat er moet gebeuren, de uitvoerders hoe dat moet gebeuren. Deze terminologie suggereert een enorme zakelijkheid. Maar dat is meer suggestie dan realiteit. Als een aannemer zijn verplichtingen niet nakomt, heeft dit financiële consequenties. Het ideaal van de aanhangers van een bedrijfsmatige overheid is dat de afspraken die een overheid maakt met bijvoorbeeld scholen even hard zijn. Als ze tekortschie-

Hoe serieus nemen we kennis? Pieter Hilhorst *Weg met cijfers in het onderwijs*

ten krijgen ze minder geld, presteren ze bovengemiddeld dan worden ze beloond. Daarom is het van het grootste belang om de prestaties van scholen zo precies mogelijk vast te leggen en daarom is zón entreetoets voor kleuters zo belangrijk.

De aanhangers van deze bedrijfsmatige visie op de overheid maken echter een cruciale fout. De verhouding tussen de overheid en de school is niet die tussen twee willekeurige contractanten. Als een aannemer de uiterste opleverdatum overschrijdt, zal het de opdrachtgever worst wezen waarom hij zijn verplichtingen niet na kan komen. De strafkorting tikt elke dag dat de vertraging voortduurt.

Neem de Gemeente Amsterdam. Deze stad probeert het onderwijs op een bedrijfsmatige manier te organiseren. Om het onderwijspeil te verhogen sluit ze convenanten met scholen over de te behalen stijging van de gemiddelde citscore van de school in kwestie. De tekst van het

convenant laat zich lezen als een spijkerharde overeenkomst. Voor mijn boek *De Wraak van de Publieke Zaak* ben ik nagegaan hoe de gemeente hiermee omgaat. Het blijkt dat nooit een sanctie is uitgevaardigd.

Voor deze terughoudendheid zijn echter goede redenen. Want wat moet je doen als de redenen waarom een school haar doelstellingen niet haalt, typische voorbeelden van overmacht zijn. Het valt een school toch niet aan te rekenen dat er een lerarentekort is en dat het dus moeilijk is om vervangers te krijgen voor zwangerschapsverlof. Ook een onverwachte extra toestroom van moeilijke leerlingen kan de CITO-score drukken. Wederom geldt dat het weinig pas geeft om een school daarvoor te straffen. De overheid worstelt in feite met verschillende rollen. Ze is niet alleen maar opdrachtgever, maar op andere momenten is ze ook adviseur. Zo overlegt de gemeente met scholen over hoe ze de resultaten kan verbeteren. Daarmee wordt ze medeverant-

Hoe serieus nemen we kennis? Pieter Hilhorst *Weg met cijfers in het onderwijs*

woordelijk voor de effecten van deze plannen. Het opleggen van een sanctie past slecht bij dit op overeenstemming gerichte overleg. In de praktijk blijft er van de beloofde keiharde zakkelijkheid dan ook weinig over. En misschien is dat maar goed ook.

POLITIEKE OORDELEN

De filosofe Hannah Arendt heeft een onderscheid gemaakt tussen meten en oordelen. Meten is eendimensionaal. Dus kan een populatie makkelijk worden geordend op lengte, gewicht of schoenmaat. Oordelen begint daarentegen pas als het criterium waaraan de populatie wordt afgemeten niet bij voorbaat duidelijk is. Als er tegenstrijdige waarden in het geding zijn. De belofte van de bedrijfsmatige overheid is dat er niet meer geoordeeld maar alleen gemeten hoeft te worden. Het is een simpel systeem van afspraken maken en afrekenen. De hoop is dat de metingen zo hard zijn dat lastige politieke oordelen achterwege kunnen blijven. Dat is helaas een ijdele hoop. Niet alleen omdat er altijd onenigheid kan ontstaan over de oorzaken van de uitkomst, maar ook omdat cijfers naarmate ze politiek belangrijker worden, meer omstreden zijn.

32 Het gesteggel over de CITO-scores van de afgelopen jaren kan dat gemakkelijk illustreren. Volgens T. Duif, van de Algemene Vereniging van Schoolleiders sturen scholen soms zwakke leerlingen een dagje naar huis of laten ze de leerlingen van groep acht uitgebreid oefenen met CITO-achtige toetsen. (*De Volkskrant*, 03/02/2000) Een andere manier om de CITO-score op te krikken is om in de voorlaatste klas strenger te selecteren of sommige leerlingen zelfs het dringende advies te geven om zich bij het begin van het schooljaar elders te melden. Het is een oude sociologische wet. Hoe belangrijker de cito-scores worden gevonden, hoe minder betrouwbaar ze zijn als maatstaf voor de kwaliteit van een school. Er zijn immers altijd gemakkelijker ma-

nieren om het cijfer op te krikken, dan het moeilijke proces van het verbeteren van het onderwijs.

Het pleidooi voor het invoeren van een kleutertest past in het streven om de cijfermatige beoordeling van een school nog harder te maken. De bezwaren van Kohnstamm illustreren echter dat ook deze gegevens omstreden zullen zijn. En dat ook hier het belang van het cijfer strategisch gedrag uitlokt. De logische reactie op deze strijd om de cijfers is om nog meer tests af te nemen. Niet alleen bij binnenkomst bij de school en bij het vertrek, maar misschien ook nog twee keer onderweg. Maar hoeveel cijfers er ook geproduceerd worden het zal nooit lukken om het oordelen in de betekenis van Arendt uit te bannen. Het is beter om dit politieke karakter van het oordeel te erkennen in plaats van het te verdoezelen met een overdaad aan cijfers.

Dit betekent overigens niet dat het testen van vierjarige kleuters per definitie onzinnig is. Het is vooral het gebruik ervan dat problematisch is. Nu wordt het gepast in een systeem van wanstouwen. Het is bedoeld om scholen te controleren en af te rekenen. Relevanter is volgens mij de vraag of de test een belasting is voor de onderwijzers of dat het hen handreikingen biedt om hun onderwijs beter in te richten. Maar ik geloof niet dat de test een vraag is die van onderop uit het veld gekomen is. In die zin is het tekenend voor het onderwijsbeleid. Te vaak wordt vergeten dat de onderwijzers het belangrijkste sociale kapitaal vormen. Onderwijsbeleid moet er niet op gericht zijn om hen met cijfers af te ranselen, maar om hun taak te verlichten. Het moet dienstverlening zijn. Vertel ons wat uw werk met de kinderen makkelijker maakt en wij proberen de testen en de methodes voor u te ontwikkelen. De onderwijzers moeten zeggen wat ze zinnig vinden en wat niet. Zij weten immers als geen ander wat zij nog niet weten, maar ook wat we toch nooit te weten komen.